

(el-Mu'cemü's-şüfî, s. 818; İbrâhim Hakkı, s. 22, 312).

Mutasavvıflara göre âlem son derece geniştir. Allah'ın öyle yaratıkları vardır ki yeryüzünden ve burada insanların yaşamakta olduklarından bile haberleri yoktur. Tasavvufî eserlerde bu genişliği ifade etmek için 18.000 veya 360.000 âlemin mevcut olduğundan bahsedilmiştir. İbn Haldûn, âlemi Allah'ın sûreti sayan tasavvufî görüşün filozoflardan alındığını söyler (*Şifâ'ü's-sâ'îl*, s. 22). Şeyhülislâm Mustafa Sabri, İbnü'l-Arabî'nin Allah ile âlemi özdeşleştirdiğini, filozoflar gibi âlemin yaratılmışlığını ve Allah'ın hür iradesini (fâil-i muhtâr) kabul etmediğini ileri sürerek bu görüşlerin Yunan felsefesinden kaynaklandığına dikkati çekmiştir (*Mevkîfü'l-'âkl*, III, 187-361).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâşânî, *İştilahâtü's-şüfîyye*, "âlem" md.; Ca'fer Seccâdi, *Ferheng-i 'Ulûm-i 'Âklî*, "âlem" md.; Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 1; Süleymî, *Tabakât*, s. 274; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 43, 450; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 127; Gazzâlî, *İhyâ'*, I, 107; III, 17-19; IV, 20, 212, 420; a.mlf., *Mışkâtü'l-envâr*, Kahire 1964, s. 25, 65; Yahyâ b. Habeş es-Sühreverdî, *Hikmetü'l-İsrâk* (*Mecmû'â-i Muşannefât-ı Şeyh-i İsrâk* içinde), Tahran 1331, III, 232; *el-Mu'cemü's-şüfî*, s. 818; Necmeddîn Dâye, *Mirşâdül-'ibâd*, Tahran 1353, s. 26-30; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, I, 229; İbnü'l-Arabî, *Fuûş*, s. 78; Ebû'l-Alâ Affîfî, *Ta'likâtü'l-Fuûşü'l-hikem*, Kahire 1365/1946, II, 11, 15-17, 213-215; Lisânüddin, *Ravzatü't-ta'rif* (nşr. Muhammed el-Kettânî), Beyrut 1970, s. 135, 585; İbn Haldûn, *Şifâ'ü's-sâ'îl*, Ankara 1958, s. 22; a.mlf., *Mukaddime*, Beyrut 1979, I, 77-100; Abdülkerim el-Cîlî, *el-İnsânü'l-kâmil*, İstanbul 1330, II, 32; Câmî, *ed-Dürretü'l-fâhire*, Tahran 1980, s. 28; İbrâhim Hakkı Erzurûmî, *Ma'rifetnâme*, İstanbul 1330, s. 22, 312; Mustafa Sabri, *Mevkîfü'l-'âkl*, Kahire 1950, III, 187-361; Tj. de Boer, "Âlem", *IA*, I, 296-297; L. Gardet, "Âlam", *Et* (İng.), I, 350-352.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ALEM, Ümmü Fâtik

(علم أم فاتك)

Alem Ümmü Fâtik b. Mansûr b. Fâtik
(ö. 545/1150)

Yemen'in Zebîd şehri çevresinde
hüküm süren
Benî Necâh hânedanının
son hükümdarı.

el-Meliketü'l-Hürre unvanıyla meşhur olan Kraliçe Alem önceleri şarkıcı bir câriye idi. Emîr Mansûr b. Fâtik, 1123 yılında kendisine bir komplo hazırlayan zengin veziri Enîs el-Fâtikî'yi öldürerek bütün mallarına ve câriyelerine el koydu.

Bu câriyelerden biri de Alem idi. Emîr Mansûr Alem ile evlendi ve ondan Fâtik adlı bir çocuğu oldu. Böylece Alem'in Emîr Mansûr'un yanındaki itibarı gidecek arttı. Onun fikrini almadan hiçbir işe girişmeyen Emîr Mansûr zamanla devlet idaresini tamamen ona bıraktı. Emîr Mansûr zehirlenerek öldürülünce yerine çocuk yaştaki oğlu Fâtik geçti. Fakat Emîr Mansûr'un katili, Alem ve oğlu Fâtik'i tahakküm altına alarak yönetimi ele geçirdi. 1130 yılında o da öldürülünce Alem devlete yeniden hâkim oldu ve Züreyk (Rüzeyk) el-Fâtikî'yi vezir tayin etti. Bir süre sonra siyasetini beğenmediği için onu azlederek yerine Ebû Mansûr Müflih el-Fâtikî'yi getirdi. Ebû Mansûr cesur ve ileri görüşlü bir kumandandı. Fakat rakipleri onu çekemediler ve 1134 yılında ölümüne kadar onunla mücadele ettiler. Alem, Ebû Mansûr'un ölümü üzerine Sürûr adlı bir memlûk'ünü vezir tayin etti. Oğlu Fâtik de 1136 yılında zehirlenerek öldürüldü. Kraliçe Alem, Zebîd'de ölünceye kadar Benî Necâh hânedanını tek başına idare etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, IV, 217-218; Zambaur, *Manuel*, s. 117; Zirikî, *el-A'lam*, V, 49-50; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, III, 330; a.mlf., *Mu'cemü kabâ'i li'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 1172; H. İbrâhim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1986, V, 256-257.

AHMET AĞIRAKÇA

ÂLEM-i İSLÂM

(عالم اسلام)

Abdürreşid İbrahim'in
1907-1910 yılları arasında
Asya ve Uzakdoğu ülkelerine yaptığı
seyahati anlattığı eseri.

Tam adı *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyyet*'tir. İslâmcı fikir ve siyaset adamı Abdürreşid İbrahim, kendi ifadesine göre, seyahat etmeyi, gezdiği yerlerde gördüklerinden ibret almayı, bunları başkalarına aktarmayı görev sayacak kadar seven, "Yeryüzünde geziniz..." (en-Nahl 16/36) âyetinin gereğini yerine getirmekten büyük haz duyan bir yaratılışa sahipti. Bu sebeple her fırsatta seyahat etmiş, Amerika, Avustralya ve Güney Afrika ülkeleri hariç hemen bütün dünyayı gezmiştir. 1904 Rus inkılabı ile başlayıp üç yıl kadar süren hürriyet havası içinde Rusya müslümanlarının hakları için çalışan yazar, şartların giderek ağırlaşması, gazete ve matbaası-

nın kapatılması üzerine Rusya'dan ayrılmak zorunda kalınca, uzun zamandan beri yapmayı arzu ettiği, bilhassa müslümanların yaşadıkları ülkeleri içine alacak bir seyahati gerçekleştirmek üzere yola çıktı. 1907 yılı sonlarında önce Batı Türkistan, Buhara, Semerkant ve Yedisu civarını dolaştıktan sonra doğum yeri Tara'ya dönerek ailesini alıp Kazan'a yerleşti. 1908 Eylülünde buradan hareketle Sibirya, Moğolistan, Mançurya, Japonya, Kore, Çin, Singapur, Hint denizi adaları, Hindistan ve Arabistan yoluyla İstanbul'a döndü (1910). Bu Seyahatinin hatıralarını daha Japonya'da iken "Japonya Mektupları" başlığıyla *Sırât-ı Müstakîm*'de yayımlamaya başlamıştı. Büyük ilgi gören bu yazılardan sonra, seyahatini tamamladığında, gördüklerini bir taraftan çeşitli konferans, hutbe ve vaazlarla anlatırken diğer taraftan da eseri fasiküller halinde neşredilerek dergi abonelerine gönderilmeye başlandı (1910). Mecmuanın başyazarı Mehmed Âkîf'in eseri takdim eden yazısında yer alan sözleri *Âlem-i İslâm* ve yazarı hakkında yeterli bir tanıtımdır: "İtiraf etmeliyiz ki dünyada en az bildiğimiz bir kıta varsa o da kendi menşei-miz, kendi memleketimiz olan Asya'dır (...) Biz Asyamız hakkında doğru mâlumatı doğrudan doğruya Abdürreşid İbrahim'den alacağız (...) Hazret Asya'nın her tarafını senelerce gezmiş, bir koca kıtada yaşayan insanların mâzisini incelemiş, halini tetkik etmiş. Bunlarda sadet görmüşse sebeplerini aramış, sefalet görmüşse kaynağını araştırmış (...) gezdiği yerlerde hiç hissiyatına mahkûm olmamış (...) Şark'ın içtimâî hastalıklarını ortaya döküyor. Eser gayet sade bir lisan ile yazılmış, ötesine berisine resimler serpiştirilmiştir. Ben çoktan beri bu kadar samimi, bu kadar faydalı lâkin bu kadar müessir bir kitap okuduğumu hatırlamıyorum" (*Sırât-ı Müstakîm*, IV/97, s. 322-323).

İki ciltten meydana gelen eserin ilk cildi yazarın memleketi olan Türkistan'dan yola çıkışıyla başlamakta ve Singapur'a varışı ile sona ermektedir. Bu ciltte Japonya hatıraları geniş bir yer tutar. Singapur hatıraları ile başlayan ikinci ciltte ise Hint denizi adalarındaki İslâm emirliklerinin durumu, Cava, Malaka ve diğer müslüman halkın sömürgeci İngiliz ve Hollandalılar'ın idaresi altında uğradıkları zulümler, Hindistan ve buradaki müslümanların durumu hakkında bilgiler verilmekte, İngilizler'in yerli halka

yaptığı insanlık dışı eziyetler anlatılmaktadır. Hindistan'dan hacca giden yazar eserinin son kısmında hac hâtıralarını nakletmektedir. Eserin ikinci cildi Suriye üzerinden İstanbul'a dönüş ile son bulur.

İki cilt halinde İstanbul'da yayımlanan *Âlem-i İslâm* (1328-1329), bazı bölümleri özetlenerek Âsaf Hâlet Çelebi tarafından yeni yazıyla da neşredilmiştir (*Türk Yurdu*, İstanbul 1956, sy. 258-260). Mehmet Paksu eserin tamamını sadeleştirerek bazı ilâvelerle iki cilt halinde yayımlamıştır (20. *Asrın Başlarında İslâm Dünyası*, İstanbul 1987). Eser ayrıca *Rihletü 'Abdirreşid fi'l-Âlemi'l-İslâm* adıyla Muhammed Subhi Ferzat tarafından Arapça'ya çevrilmiş, Dr. Cemil Lee Hee-Soo, eserin "Japonya ve Kore Hâtıraları" bölümünde Abdürreşid İbrahim'in verdiği bilgileri değerlendirerek *İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması Kore'de İslâmiyetin Yayılması ve Kültürel Tesirleri* (İÜ Ed. Fak., 1987) adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır. Bu çalışma daha sonra aynı adla yayımlanmıştır (Ankara 1988).

Abdürreşid İbrahim, yakın dostu olduğu Mehmed Âkîf'in *Safahat*'ının ikinci kitabı olan *Süleymaniye Kürsüsün-*

de'de halkı irşad eden vâiz kimliğiyle yer almıştır. Âkîf burada, *Âlem-i İslâm*'da müslümanların durumuyla ilgili olarak ele alınan birçok meseleyi Abdürreşid İbrahim'in ağzından manzum hale getirmiştir. 1003 mısralık bu eser *Âlem-i İslâm*'ın bir nevi manzum özeti kabul edilebilir.

Âlem-i İslâm, XX. yüzyılın başlangıcında İslâm dünyası ile Japonya, Kore, Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinin genel siyasi, içtimai, iktisadi ve kültürel durumlarını hiçbir mübalağaya yer vermeden, resmî bir rapor doğruluğuyla ortaya koyan kaynak eser özelliğine sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdürreşid İbrahim, *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyyet*, İstanbul 1328-31, I, 8, 614-620; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkîf, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1945, s. 65-68; M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkîf Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1987, s. 139-170; Mehmed Âkîf, "Gâyet Mühim Bir Eser", *SM*, IV/97 (7 Receb 1326), s. 322-323.

MUSTAFA UZUN

ÂLEM-i NİSVÂN

(عالم نسوان)

Kırım'da Bahçesaray'da
1906-1914 yılları arasında yayımlanan
bir kadın dergisi.

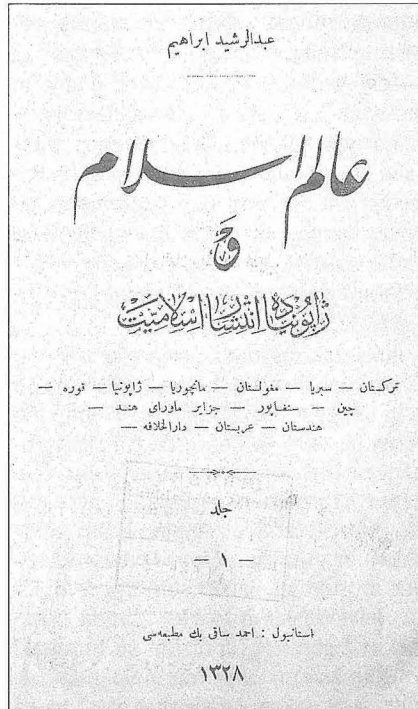
Mevcut bilgilere göre Türk ve İslâm âleminde yayımlanan ilk kadın dergisi olan *Âlem-i Nisvân*, Kırımlı gazeteci ve yazar Gaspıralı İsmâil Bey'in çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl-i Zamân* gazetesinin (1883-1914) ilâve yayını olarak, liseyi yeni bitirmiş kızı Şefika Gaspıralı'nın idaresinde neşredilmeye başladı (3 Mart 1906).

Âlem-i Nisvân, başlığı altında bulunan "Müslimelere mahsus edebî ve tedrîsî haftalık mecmuadır" ibaresi derginin özelliğini açıklamaktaysa da ilk sayısı Türkiye'de henüz ele geçemediğinden, program ve gayesi 28 Nisan 1906'da *Tercüman* gazetesinde yayımlanan iki ilândan öğrenilebilmektedir. Birinci ilân şöyledir: "*Âlem-i Nisvân*, yani 'hanımlar dünyası', hanımlara mahsus haftalık edebî ve fennî resimli mecmuadır. (...) Mecmuanın mevâdd-ı mündericesi işbu bablardan ibarettir: 1. Hanımlara devlet nizamları ve şer'an hukukları; 2. Hâne idaresine, evlât terbiyesine ve tabipliğine dair mâlumat ve haberler; 3. Hâne işleri, dikiş nakış vesaire lâzım olan mevâd resim ve şekilleri ile; 4. Bizde ve sair

milletlerde hanımların hali ve maişeti; ilim ve edebiyatta, umur ve siyasette meşhûre olan hanımların tercüme-i hâli ve resimleri; 5. Mukaddemât-ı fûnûn, usûl-i ahlâk, hikâye, şiir, tarih ve seyahat, lâzım gelen resimlerle." Derginin neşredilmesinden sonra, 20 Haziran 1906 tarihli 18 numaralı *Tercüman*'da çıkan ikinci ilânda ise şu bilgiler yer almaktadır: "Mart başından beri haftada bir defa neşrolunuyor. Mevâdd-ı mündericesi edebiyattan, mâlûmât-ı lâzimedden, hâne idaresinden, sıbyan terbiyesinden, dikiş ve nakış fenninden, ilm-i sıhhatten, mevâdd-ı dîniyye ve ahlâkiyyeden ibarettir. Her nüshasında lüzûm-ı mikdârı resim ve şekil dercolunur. Senelik bedeli üç rubledir. Dört aylığı bir rubledir, nüshası altı kapiktir."

Türkiye'de, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki 4. sayısı dışında hiçbir kütüphanede koleksiyonu veya tek tek nüshaları bulunmayan derginin 1906 yılına ait 15, 35 ve 36. sayıları Paris'te Centre Russe de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes'de mevcuttur. Eldeki nüshası 15×24 cm. ebadında, on dört sayfa hacminde olan derginin, Gaspıralı İsmâil'in vefatı (11 Eylül 1914) üzerine yayımı duran *Tercüman*'ın çıktığı sürece neşrine devam edilip edilmediği bilinmemektedir.

Âlem-i İslâm'ın I. cildinin kapağı

Âlem-i Nisvân mecmuasının 4. sayısının kapağı

